

DE ACELAȘI AUTOR

Chemare din tărâmul morții

O crimă la case mari

Spionul care a ieșit din joc

Războiul în oglindă

Un orașel în Germania

Amantul naiv și sentimental

Cărțița

Premiantul

Oamenii lui Smiley

Micuța toboșăreasă

Un spion desăvârșit

Casa Rusia

Tainicul pelerin

Managerul nopții

Jocul

Omul nostru din Panama

Single & Single

Grădinarul constant

Cântecul misiunii

Cel mai vânat om din lume

Genul nostru de trădător

Un adevărat delicat

Tunelul cu porumbei

Prietenie absolută

JOHN LE CARRÉ

MOȘTENIREA SPIONILOR

Traducere din limba engleză

GABRIEL DUMITRU STOIAN



În măsura în care îmi este posibil, ceea ce urmează este o prezentare fidelă a rolului jucat de mine în operațiunea de dezinformare cu numele de cod Windfall¹, declanșată împotriva Serviciului Est-German de Informații (Stasi) la sfârșitul anilor cincizeci și începutul anilor șaizeci și care a dus la moartea celui mai bun agent secret britanic cu care am lucrat vreodată, dar și a femeii nevinovate pentru care el și-a sacrificat viața.

Un ofițer profesionist de informații nu este nicidecum mai imun față de simțămintele umane decât restul omenirii. Pentru el contează măsura în care este capabil să și le ascundă, fie în timp real, fie, în cazul meu, vreme de cincizeci de ani. Până în urmă cu două luni, stând în pat noaptea, în îndepărtata fermă din Bretania care îmi este cămin, ascultând mugetele vitelor și cârâiturile găinilor, am alungat cu hotărâre vocile acuzatoare care încercau când și când să îmi tulbure somnul. Eram prea tânăr, protestam eu, eram prea nevinovat, prea naiv, prea începător. Dacă vreți scalpul cuiwa, le spuneam eu, adresați-vă marilor maeștri ai iluziilor, lui George Smiley și stăpânului lui, așa-numitul Control. Șiretenia lor, insistam eu, intelectele lor savante și amăgitoare, nu ale mele, au dus la triumful și la suferințele născute de Operațiunea Windfall. Abia acum, după ce am ținut cont de toate acuzațiile de a fi direct

¹ Moștenire neașteptată, plească. (n.tr.)

răspunzător și de condițiile impuse de Serviciul căruia i-am dedicat cei mai buni ani ai vieții mele, sunt îndemnat de vârstă și de uimire să lămuresc, cu orice preț, fațetele luminoase, dar mai ales pe cele întunecate ale participării mele în acea operațiune.

În primul rând, cum am ajuns să fiu recrutat de Serviciul Secret de Informații – „Circul“, cum îl numeam noi, „Tinerii Turci“¹, pe vremea presupuselor zile lipsite de griji, când aveam sediul nu în fortăreața grotescă aflată în prezent pe malul fluviului Tamisa, ci într-o clădire din cărămidă roșie, cu aspect bombastic, înălțată în curba din Cambridge Circus – pentru mine rămâne un mister la fel de mare ca și circumstanțele nașterii mele; cu atât mai mult cu cât cele două evenimente sunt total inseparabile.

Tatăl meu, pe care abia dacă mi-l amintesc, a fost, potrivit spuselor mamei, fiul risipitor al unei familii anglo-franceze din regiunea Midlands din Anglia, un bărbat cu apetituri nechibzuite, cu o moștenire ce se năruia cu iuțeală și cu o dragoste mântuitoare față de Franța. În vara anului 1930, făcea o cură de ape minerale în stațiunea balneoclimaterică Saint-Malo de pe coasta de nord a Breitaniei, frecventând cazinourile și *maisons close*² și, în general, făcând o impresie deosebită. Mama, singurul vlăstar al unui lung șir de generații de fermieri bretoni, având pe vremea aceea douăzeci de ani, s-a aflat întâmplător în acel oraș, unde îndeplinea îndatoririle de domnișoară de onoare la căsătoria fiicei unui înstărit negustor de vite. Ori cel puțin așa susținea ea. Cu toate acestea, ea este singura sursă a informațiilor pe care le am, fără a mai face referire la unele înfloriri când realitățile erau împotriva ei, și eu nu aș fi fost defel surprins dacă nu cumva ea mersese în acel oraș cu scopuri mai puțin sincere.

Așa cum suna povestea mamei, după ceremonie, ea și o altă domnișoară de onoare, simțindu-se bine după ce băuseră un pahar

¹ Tinerii poznași sau derbedei, aici în accepțiunea de boboci, începători (n.red.)

² Casă de toleranță, bordel (fr.) (n.tr.)

sau două de șampanie, încă în rochii elegante, și-au făcut plimbarrea de seară pe promenada aglomerată, pe unde se perinda și tatăl meu, cu intenția de a cunoaște pe cineva. Mama era atrăgătoare și flușturistică, însă prietena ei era mai retrasă. A urmat o iubire furtunoasă. Lucru ușor de înțeles, mama era sfioasă să dezvăluie ritmul în care s-au desfășurat lucrurile. S-a aranjat în grabă o a doua nuntă. Din câte se pare, nu era în firea tatălui meu să fie fidel, astfel că încă din primii ani de căsătorie a reușit să fie mai mult absent decât prezent în cadrul familiei.

Însă acum povestea capătă o turnură eroică. Din câte știm, războiul schimbă totul și, într-o clipită, l-a transformat și pe tatăl meu. Războiul nici nu se declarase bine când tatăl meu deja bătea la ușile Ministerului de Război britanic, oferindu-și voluntar serviciile pentru orice misiune i s-ar fi încredințat. După spusele mamei, misiunea lui era să salveze Franța cu mâinile goale. Dacă făcea așa ceva doar ca să scape de lanțurile familiei, asta a fost o erezie pe care nu mi-am îngăduit niciodată să o rostesc în prezența mamei. Britanicii aveau o grupare de Operațiuni Speciale, căreia, din câte s-a spus, Winston Churchill îi trasase misiunea de a „incendia Europa“. Orașele de coastă din sud-vestul Breitaniei erau cuib important al activității submarinelor germane, iar orașul Lorient, fostă bază navală franceză, prezenta cea mai mare importanță. Parașutat de cinci ori în câmpiile bretone, tata s-a alăturat tuturor grupurilor Rezistenței pe care le-a găsit, a participat activ la acțiunile de sabotaj și distrugerii și a avut parte de o moarte cumplită în închisoarea Gestapo din Rennes, lăsând în urmă un exemplu de dăruire imposibil de egalat de către fiul lui. Cealaltă moștenire lăsată de el a fost credința nefondată în sistemul britanic de educație publică, astfel că, în ciuda realizărilor lui jalnice în cadrul sistemului de școli publice din Marea Britanie, m-a condamnat la aceeași soartă.

Respectiv, Anii de început ai vieții mele s-au scurs în paradis. Mama gătea și flecărea, bunicul era sever dar bun la suflet, iar ferma prospera. Acasă, vorbeam limba bretonă. La școala catolică cu clase primare din satul nostru, o frumoasă și tânără măicuță, care își petrecuse șase luni în Huddersfield ca bonă, m-a învățat principiile elementare ale limbii engleze și, prin decret național, franceză. În vacanțele școlare alergam desculț pe câmpurile și falezele din jurul fermei noastre, recoltam hrișcă pentru clătitele pe care le făcea mama, îngrijeam o scroafă bătrână pe nume Fadette și jucam jocuri nebune cu copiii din sat.

Viitorul nu a însemnat nimic pentru mine, până în momentul în care soarta m-a lovit.

La Dover, o doamnă plinuță, pe nume Murphy, verișoară a regretatului meu tată, m-a desprins din mâna mamei și m-a dus la casa ei din Ealing. Aveam opt ani. Pe fereastra vagonului de tren am văzut prima dată baloanele de baraj. La cină, domnul Murphy a spus că totul se va isprăvi în câteva luni, iar doamna Murphy l-a contrazis, amândoi vorbind rar și repetându-și vorbele pentru ca eu să pot înțelege. În ziua următoare, doamna Murphy m-a dus la magazinul Selfridges și mi-a cumpărat o uniformă școlară, având grijă să păstreze chitanțele. În următoarea zi, a rămas pe peronul gării Paddington și a lăcrimat în vreme ce eu îi făceam la revedere fluturându-mi noua mea șapcă de școlar.

Nu este nevoie să analizăm în detaliu anglicizarea pe care o dorise tatăl meu pentru mine. Eram în război. Școlile trebuie să accepte ceea ce primesc. Nu mai eram Pierre, ci Peter. Engleza mea chinuită era ridiculizată de colegi, franceza mea, cu accent breton, îi copleșea pe profesorii mei. Micul nostru sat, Les Deux Eglises, am fost informat pe un ton aproape nepăsător, fusese ocupat de germani. Scrisorile mamei, doar dacă soseau, erau în plicuri cafenii, cu mărci poștale englezești și ștampile de Londra. Abia după mulți ani am reușit să îmi imaginez prin câte mâini curajoase

trebuie să fi trecut ele. Vacanțele au fost un amestec neclar de tabere pentru băieți, „părinți“ mandatați. Școli pregătitoare din cărămidă roșie fuseseră transformate în școli publice, însă programa școlară a rămas aceeași, aceeași margarină, aceleași predici despre patriotism și imperiu, aceeași violență dezlănțuită întâmplător, aceeași cruzime nepăsătoare și aceeași dorință sexuală nedomolită, fără adresă precisă. Într-o seară de primăvară din 1944, cu puțin timp înainte de debarcările din Ziua-Z¹, directorul școlii m-a chemat în biroul lui și mi-a spus că tatăl meu murise ca un soldat și că trebuia să fiu mândru de el. Din motive de securitate, nu mi se puteau divulga alte explicații.

Aveam șaisprezece ani când, la încheierea unui trimestru extrem de plicticos, m-am întors în Bretania, în vreme de pace, ca un englez inadaptat și pe jumătate matur. Tatăl meu murise. Un alt domn, Emile, împărțea patul cu mama. Nu mă interesa domnul Emile. O jumătate din Fadette fusese dată germanilor, cealaltă, oamenilor din Rezistență. Dorind să fug cât mai departe de contradicțiile copilăriei mele și stimulat de sentimentul obligației filiale, m-am urcat într-un tren care mergea la Marsilia și, după ce am mai adăugat câțiva ani la vârsta mea, am încercat să mă înrolez în Legiunea Străină Franceză. Aventura mea donquijotescă s-a încheiat la scurt timp după aceea, când Legiunea, făcând o rară concesie față de cererile mamei mele pe motiv că nu eram străin ci francez, m-a eliberat pentru a recădea în captivitate, de această dată în Shoreditch, o suburbie londoneză unde Markus, fratele vitreg al tatei, (lucru puțin probabil) avea o firmă care importa blănuri scumpe și covoare din Uniunea Sovietică – numai că el o numea întotdeauna Rusia –, iar el s-a oferit să mă învețe meserie.

Unchiul Markus rămâne un alt mister nerezolvat al vieții mele. Nici până în ziua de azi nu am aflat dacă oferta lui de a mă angaja a

¹ 6 iunie 1944, ziua în care Aliații au invadat Normandia pentru deschiderea celui de-al doilea front în cel de-al Doilea Război Mondial, în engleză este D-Day. (n.tr.)

fost inspirată în vreun fel de stăpânii mei de mai târziu. Când l-am întrebat cum a murit tatăl meu, el a clătinat dezaprobat din cap – nu la adresa tatălui meu, ci față de vulgaritatea întrebării mele. Câteodată mă întreb dacă este posibil să te naști „secret“, așa cum oamenii se nasc bogați, înalți sau cu talent muzical. Markus nu era meschin, zgârcit sau aspru. Doar secretos. Era din centrul Europei, iar numele lui era Collins. N-am aflat niciodată care îi fusese numele înainte de asta. Vorbea o engleză cu accent, foarte rapid, dar nu am putut afla care îi era limba maternă. Mie îmi spunea Pierre. Avea ca prietenă o doamnă pe nume Dolly, care deținea un magazin de pălării în Wapping și îl lua cu mașina de la ușa depozitului în fiecare vineri după-amiază. Dar nu am știut nicicând unde se duceau să își petreacă sfârșitul de săptămână, dacă erau căsătoriți sau își petreceau timpul cu alte persoane în familii separate. În viața doamnei Dolly exista un Bernie, dar nu am aflat dacă acel Bernie era soțul, fiul sau fratele ei, pentru că și Dolly se născuse în secret.

Și, privind în retrospectivă, nu știu nici dacă Collins Trans-Siberian Fur & Fine Carpet Company era o firmă de comerț bona fide¹, ori o companie de acoperire, înființată în scopul culegerii de informații. Ulterior, când am încercat să aflu adevărul, m-am izbit ca de un zid. Știam că de fiecare dată când unchiul Markus se pregătea să meargă la un târg comercial, la Kiev, Perm sau Irkutsk, tremura foarte mult și că, la întoarcere, bea la fel de mult. Și mai știam că, în zilele premergătoare târgului, un englez care vorbea foarte elegant, pe nume Jack, apărea în biroul lui, le fermeca pe secretare, își răsuca capul pe după ușa camerei de sortare și striga: „Bună, Peter, ești bine?“, dar niciodată nu-mi spunea Pierre – apoi îl scotea pe Markus la un prânz bogat, undeva. Iar după acea masă, Markus revenea în biroul lui și se înclua înăuntru.

¹ De bună credință, autentică (n.tr.)

Jack susținea că era un negustor de blănuri de samur, dar acum știu că de fapt se ocupa de culegerea de informații, deoarece, atunci când Markus a anunțat că doctorul lui nu îi mai permite să plece la târguri, Jack a sugerat ca la acele prânzuri să mă prezint eu în locul lui. Astfel, m-a dus la Clubul Călătorilor din Pall Mall și m-a întrebat dacă aș fi preferat viața din Legiunea Străină celei de acum, și dacă eram serios în privința prietenelor mele, de ce fugisem din școala publică, mai ales că fusesem campionul ei la box, și dacă mă gândisem să fac ceva folositor pentru țara mea, prin care el se referea la Anglia, pentru că, dacă simțisem că ratasem participarea la război din pricina vârstei mele, aceea era șansa mea de a mă revanșa. În timpul mesei de prânz, a adus vorba de tata doar o dată, în treacăt, în termeni atât de distanți încât aș fi putut presupune că subiectul se putea să îi fi dispărut cu totul din minte:

– A, și în legătură cu tatăl tău atât de iubit. Rămâne strict între noi, deci nu am rostit aceste vorbe. Ești de acord?

– Da.

– A fost cu adevărat un bărbat foarte curajos și a făcut o treabă grozav de bună pentru țara lui. Pentru ambele lui țări. Am spus destul?

– Dacă așa crezi...

– Atunci să bem pentru el.

– Pentru el, am încuviințat, astfel că am băut un toast în tăcere.

Într-o elegantă casă de țară din Hampshire, Jack și colega lui, Sandy, dar și o fată harnică pe nume Emily, de care m-am îndrăgostit imediat, mi-au predat un curs scurt privind modul în care trebuia să recuperez ceva dintr-o „căsuță poștală impersonală“ din mijlocul orașului Kiev – care era, de fapt, o gaură acoperită cu o cărămidă din zidul unui vechi chioșc ce vindea țigări – a cărui machetă identică o aveau în sera pentru portocali. De asemenea, m-au învățat și cum să depistez semnalul secret care îmi indica faptul că eram în siguranță să ridic mesajul – în cazul respectiv,

o bucată de panglică de culoare galbenă, legată de o balustradă. Și cum, după aceea, să semnalizez că am golit ascunzătoarea, aruncând un pachet de țigări gol într-un coș de gunoi din apropierea unui adăpost al unei stații de autobuz.

– Și, Peter, când soliciți viza rusească, probabil c-ar fi preferabil să-ți folosești pașaportul franțuzesc în locul celui britanic, mi-a sugerat el cu un aer degajat. Mi-a amintit că unchiul Markus avea o companie afiliată la Paris.

– Și, apropo, Emily e intangibilă, a adăugat el, în caz că eu gândeam altfel, ceea ce era adevărat.

*

Aceea a fost prima mea misiune, prima însărcinare pentru ceea ce am ajuns să aflu mai târziu că se numea Circul și prima mea percepție ca participant la războiul secret, după imaginea defunctului meu tată. Nu pot povesti și despre celelalte misiuni pe care le-am avut în următorii doi ani, cel puțin șase, la Leningrad, Gdansk și Sofia, apoi la Leipzig și Dresda și, din câte mi-am dat eu seama, toate au fost lipsite de evenimente neprevăzute, dacă făceam uitate eforturile de a mă pregăti sufletește pentru ele, iar apoi cele de a mă liniști după aceea.

În cursul unor weekenduri lungi, petrecute la o altă casă de țară, cu altă grădină frumoasă, am adăugat la repertoriul meu noi trucuri, cum ar fi depistarea filajului și trecerea pe lângă necunoscuți aflați într-o mulțime, pentru a preda sau prelua un material fără să fiu observat. Pe la mijlocul acelei perioade de instruire în arta trucurilor, în cadrul unei ceremonii modeste desfășurate într-o casă conspirativă din South Audley Street, mi s-a permis să intru în posesia medaliilor de curtoazie primite de tatăl meu, una franceză, cealaltă britanică, și a citațiilor care elogiau faptele lui de eroism. „De ce cu atâta întârziere?“, aș fi putut întreba. Dar la acea dată deja pricepusem că nu era cazul.

George Smiley, plinuț, purtând ochelari și permanent îngrijorat, a apărut în viața mea abia după ce am început să vizitez Germania de Est. Aceasta s-a întâmplat într-o duminică după-amiază, în West Sussex, unde eram interogată¹ despre misiunea de extracție din Cehia, nu de Jack, ci de un tip robust, pe nume Jim, care era cam de aceeași vârstă cu mine, al cărui nume de familie, când i s-a permis să aibă unul, s-a dovedit a fi Prideaux. Am adus vorba de el pentru că mai târziu și el a jucat un rol considerabil în cariera mea.

Smiley nu a vorbit mult în timpul interogării mele, mulțumindu-se să stea și să asculte, privind când și când cu ochi ca de bufniță prin ochelarii cu rame groase. Însă când am încheiat, mi-a sugerat să facem o plimbare prin grădină, care părea vastă, având anexat și un parc. Am discutat, am stat pe o bancă, ne-am mai plimbat, ne-am așezat din nou și am continuat discuția. Scumpa mea mamă – era în viață și sănătoasă? E bine, mulțumesc de întrebare, George. Nițel excentrică, dar în rest e bine. Apoi, tatăl meu – păstram medaliile? I-am spus că mama le lustruia în fiecare duminică, ceea ce era adevărat. N-am mai spus că uneori mi le prindea în piept și plângea. Însă, spre deosebire de Jack, nu s-a interesat deloc de prietenele mele. Credea probabil că eram în siguranță dacă numărul lor era mare.

Iar acum, când îmi amintesc acea conversație, nu pot să nu mă gândesc că, în mod conștient ori nu, se oferea ca figură paternă, ceea ce mai târziu a și devenit. Dar probabil că doar eu aveam acel sentiment, nu și el. Adevărul rămâne că, în momentul când, în sfârșit, a lansat întrebarea, am trăit senzația că mă întorc acasă, deși căminul meu era dincolo de Canalul Mânecii, în Bretania.

¹ După încheierea fiecărei misiuni, ofițerii de informații sunt interogați cu privire la modul de desfășurare a operațiunii, pentru identificarea unor probleme de ordin operativ (greșeli, decizii de moment, filaj, observații) folosite în planificarea misiunilor viitoare. (n.red.)

— Uite ce e, a spus el cu o voce ca venind de departe, ne întrebam dacă te-ai gândit vreodată să lucrezi cu noi cu regularitate. Oamenii care au fost colaboratori externi nu se adaptează întotdeauna în cadrul sistemului. Dar în cazul tău, credem că ai putea să te acomodezi. Salariul nu este foarte mare și, câteodată, carierele se întrerup brusc. Dar noi simțim că este o slujbă importantă, atâta vreme cât pe oameni îi interesează scopul și nu se sinchisesc prea mult de mijloacele folosite.

2

Ferma mea de la Les Deux Eglises este alcătuită dintr-un manoir¹ simplu, construit din granit în secolul al XIX-lea, care nu sare în ochi, un hambar păraginit având o cruce din piatră pe fronton, rămășițe ale fortificațiilor din războaie acum uitate, un puț vechi căptușit cu piatră, în prezent nefolosit, dar anterior rechiziționat de luptătorii din Rezistență pentru a-și ascunde armele de ocupanții naziști, un cuptor pentru copt pâine, la fel de antic, o presă pentru cidru, depășită tehnologic, și cincizeci de hectare de pășuni care coboară spre zona falezelor și marginea mării. Acest loc a fost proprietatea familiei vreme de patru generații. Eu sunt a cincea. Nu este o achiziție nobilă, și nici profitabilă. Când privesc pe fereastra camerei de zi, spre dreapta am turla butucănoasă a unei biserici datând din secolul al XIX-lea, iar spre stânga, o capelă albă, izolată, cu acoperiș din paie. Acestea au dat numele satului. În Les Deux Eglises, ca în întreaga Bretagne, suntem catolici sau nu suntem nimic. Eu nu sunt nimic.

Pentru a ajunge la ferma noastră venind dinspre orașul Lorient, trebuie mai întâi să conduci cam jumătate de oră pe drumul de pe coasta de sud, care iarna este mărginit de plop piperniciți și, mergând spre vest, treci prin dreptul unor rămășițe ale Zidului Atlanticului construit de Hitler care, pentru că nu poate fi dărâmat,

¹ Conac (fr.) (n.tr.)